

Астрономът Фламарион и България

Цветана Тодорова

Страстта му към астрономията се появява на 9 октомври 1847 г., когато има възможността да наблюдава пръстеновидно слънчево затъмнение. От 1858 до 1862 г. работи в Парижката обсерватория под ръководството на Юрбен Льоверие

(Urbain Le Verrier, 1811 – 1877), директор на Парижката обсерватория, откривател на планетата Нептун през 1850 г. През този период Фламарион публикува скандалното си изследване за множеството обитаеми

Камий Никола Фламарион (Camille Flammarion) е френски астроном и популяризатор на науката астрономия. Роген е на 26.02.1842 г. в Монтини льо Роа, Франция. Израства в скромно семейство на търговци на галантерийни стоки като най-големия от четирите деца.

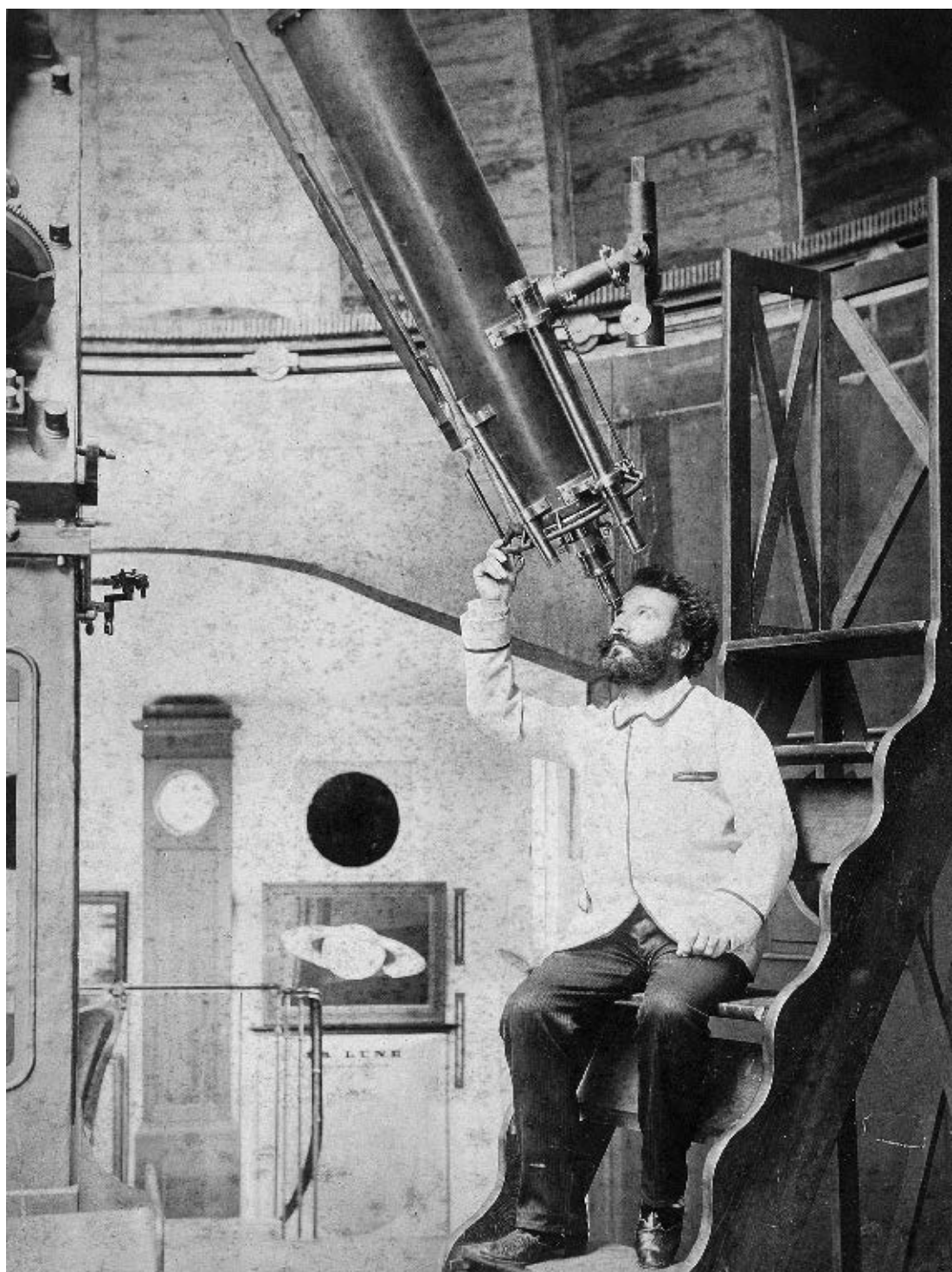
светове, поставило началото на голямата серия от популярните му публикации в областта на астрономията. До 1876 г. се лута в търсене на работа, като четири години прекарва дори в Бюрото по данъците. От 1876 до 1882 г. отново

е сътрудник в Парижката обсерватория и редактор на списанията *Cosmos*, *Siècle*, *Magasin pittoresque*.

През 1865 г. Фламарион става главен редактор на научното списание *Siècle* (Век) и

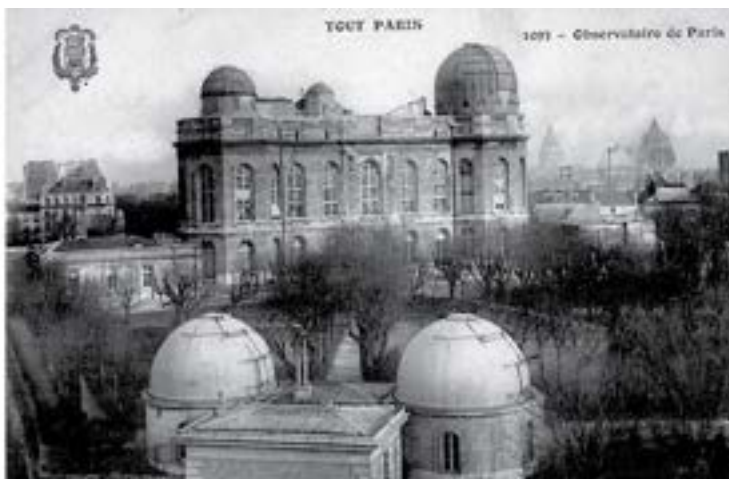
Пръстеновидното слънчево затъмнение през 1847 г.

Фламарион в обсерваторията „Жювизи“

Юрбен Льоверие

Парижката обсерватория, най-старата в света (основана 1667 г., строена 1667 – 1671 г. от арх. Клод Перо, брат на писателя Шарл Перо)

изнася много публични лекции по популярна астрономия. „Астрономията е наука по преимущество. Тя е най-хубавата и най-старата от всички науки, защото достига назад дори до безначалните времена на най-дълбоката древност. Не само че тя има за назначение да ни запознае с безбройните светили, които осветляват нощите ни, но още, благодарение на нея, знаем къде и какво сме. Без нея ние бихме живели като слепци,

във вечно неведение даже на самите условия на нашето земно съществуване... ние не бихме имали представа за неизмерността на действителността...”

Фламарион предприема няколко изкачвания с балон през 1868 г., за да изследва относителната влажност и посоката на въздушните течения в атмосферата. През 1874 г. се жени за Силви Петуио-Юго, с която има връзка от няколко години и която също

Камий Фламарион

Ученият в кабинета си

проявява интерес към астрономията, и я отвежда с балон на меген месец. От 1876 до 1880 г. той прави още няколко полета с балон, за да изучава атмосферните явления и по-специално атмосферното електричество.

Със средства на Д. Зола и на най-малкия си брат Ернест Фламарион (създал през 1875 г. издателска къща с книжарница, продължила съществуването си до наши дни благодарение на сина и внуците му) публикува през 1879 г. впечатляващ албум под заглавието „Популярна астрономия“. Той е разпродаден за няколко месеца независимо от рекордния за времето си тираж от 100 000 броя. Причината е, че преди него никой не си е позволявал да популяризира сложната и загадъчна наука астрономия. Допълнението към „Популярната астрономия“ през 1899 г. има аналогичен успех.

Благодарение на щедро дарение на свой почитател и любител на астрономията през 1883 г. Фламарион създава обсерваторията „Жювизи“, в близост до Париж, строи астрономически купол, събира богата частна библиотека по история на астрономията, развива астротомография с помощника си Фердинанд Кенисе (Ferdinand Quenisset), а

през 1887 г. основава Френското астрономично общество с цел да популяризира науката, и е първият негов президент. През 1882 г. полага началото на популярното списание „Астрономия“, преименувано по-късно в Бюлетин на Френското астрономично общество, което издава до смъртта си.

Освен с астрономия Фламарион се занимава и с вулканология, земна атмосфера, климатология. В книгата си „Атмосферата: Популярна метеорология“ от 1888 г. Фламарион публикувана емблематичната гравюра от неизвестен автор, изобразяваща пилигрим/странник, достигнал допирната точка между небето и земята, преминал я с глава, рамене и дясна ръка и наблюдаващ вселената като през завеса. Един от основните детайли на преден план е гървото на живота. Нагнисьт на гравюрата, често използвана като илюстрация както на научното, така и на мистичното търсене на познанието, гласи: Изобразяване на сферичен небесен свод, разделящ земята от външната среда.

През 1892 г. астрономът публикува изследване за планетата Марс и условията за нейната обитаемост, при което анализира подробно и откритието на Джовани Скиапарели (Schiaparelli), че на Марс има

Най-значителното произведение на Фламарион – „Популярна астрономия“

Ернест Фламарион

Полет с балон, илюстрация от „Популярна астрономия“

каналы и морета. В своята разработка той включва всички известни наблюдения върху планетата, правени след 1636 г. Повлиян от работата на Уилям Хенри Пикеринг (Pickering), той дори спекулира с твърдението, че Червената планета може да бъде обитавана от друга раса, превъзхождаща нашата. „Различен от нашия, тоя свят би можал да бъде по-приятен за живеене. Той е по-стар от Земята, по-малък и не тъй набит; той по-бърже е преминал фазите на своето развитие. Животът му, като светило, е по-напреднал и неговото човечество трябва да е по-високостояще от нашето тъй също, както нашите потомци подир един милион години например ще бъдат не тъй груби и варвари, колкото сме ние още; за-

Почетния легион за работата му по популяризиране на астрономията.

Камий Фламарион умира на 3 юни 1925 г. в кабинета си при обсерваторията „Жюви-зи“. Определен от съвременниците си като певец на Вселената, като човека, приближил небето, на негово име е наречен лунен кратер през 1935 г., а през 1973 г. – кратер на Марс от Международния астрономичен съюз.

В България популярните астрономически романи на Фламарион се издават от края на XIX в. „Многочислеността на населените небесни светове“ (Ямбол, 1893), „Свършекът на света. Астрономичен роман“ (Пловдив, 1894, София, 1897), „Една комета. Пътни бележки. Астрономичен разказ“ (Ст. Загора, 1897), „Стела“ (Сливен, 1899), „Как ще на-

Халеевата комета, 1910 г., и истерията за края на света

конът на напредъка управлява всички светове и, още повече и затуй, че физичният състав на планетата Марс е по-малко гъст от нашия.”

Появата на Халеевата комета през 1910 г. в близост до Земята, смятана за предвестник за катастрофа, предизвиква апокалиптична истерия и в Европа, и в Америка. Кометата получава името на английския астроном Едмънд Халей (Edmond Halley, 1656 – 1742), предсказал през 1705 г. периодичността ѝ през 76 години и следващата ѝ поява през 1758 г. Според Фламарион смъртоносният газ, съдържащ се в опашката на кометата, след съприкосновението му със земната атмосфера следва да предизвика края на света.

През 1912 г. на учения е връчен орденът на

стане края на света“ (Варна, 1899). „Ура-ния. Астрономичен роман“ (София, 1905), наречен на музата на науката астрономия Урания, се дава като премия на сп. „Природа“, започнало да излиза през 1893 г. като илюстриран журнал за наука, стопанство, лов и риболов. В началото на XX в. във всеки свой брой списанието публикува статии на френския астроном, посветени на различни теми от астрономията – за възможния край на света, за Халеевата комета, за планетата Юпитер, за спътниците на Сатурн и т.н. Дълги години неговите трудове задоволяват жаждата за астрономически знания на българския читател.

„Библиотека“ – илюстрираното месечно списание за изкуство, литература, популяр-

Фламарион пред махалото на Фуко и последната му снимка

Лунен кратер на името на Фламарион

на наука и обществени знания в България, публикува през 1904 – 1905 г. превод на изданието на Камий Фламарион „Астрономия за дами“: „Целта на предлагания курс от 12 урока е да се представи един

образ за устройството на Вселената, за нейната хубост и величие, та, живеейки на земята, да знаят где те обитават, да си дадат отчет за наше положение в съвкупността на нещата,

Гравюрата „Изобразяване на сферичен небесен свод, разделящ земята от външната среда“

да оценят творението такова, каквото си е, и да му се радват повече.” В същото време авторът съобщава примери за това, че „жената може, колкото и мъжът, да се предаде на изучаването на науките и да успее в тях... Интелигентността няма пол... И поради какво, моля ви, една просветена жена би престанала да бъде пленителна? Какъв странен предразсъдък!”

„Най-прославена била хубавата и учена Хипатия от Александрия, родена през 375 г. сл. Хр.,

Една от най-забележителните математички била, както Хипатия, госпожа Хортенция Лепот, родена в 1723 г., която бе сътрудница на Клеро в неговите безкрайни изчисления върху предсказанието за възвръщането на Халеевата комета... Маркиза Дю Шатле има не по-малка слава от Хипатия и госпожа Лепот... Ней се дължи ценния – същевременно и единствения – французки превод на великото съчинение на Нютона върху всеобщото

Наблюдение на звездите в Александрия

Хипатия

която е преподавала, при официална катедра, геометрия, алгебра и астрономия, написала три високоценни съчинения и станала жертва в тоя невежествен и фанатичен век, на човешката глупост; тя била снета от колесницата ѝ, когато е минавала черковния площад, през март 415 г., съблечена и убита с камъни и изгорена като безчестна магесница...

привличане, прочутата книга „Принципи“ и тя с Волтера бе красноречива разпространителка на теорията за атракцията (привличането), тогава отблъсвана от Научната академия...” Следват имената на Мария Агнезия, „която държала речи на латински, познавала 7 езика и за която математиката нямала никаква тайна“, на мадам де Блоквил, на мис Каро-

Каролина Хершел

София Ковалевска

Мария Мичел

Агнеса Клерк

лина Хершел, която през дългогодишната си кариера е открила сама 7 комети, на госпожа Сомервил, превела на английски език Лапласовата „Небесна механика“ и за която Хумболдт казал: „В чистата математика госпожа Сомервил е напълно господарка“, на руския София Ковалевска, силна математичка още на 16 години, оженила се на 18 г., за да може да следва „забранените за госпожици курсове в университета“, получила наградата Борден през 1888 г., на Мария Мичел от САЩ, „за която Ле Веррие устрои празненства в Париж-

ската обсерватория и която папа Пий IX упълномощи специално да посети обсерваторията на Римския колеж, тогава духовно учреждение, затворено за жени“, на госпожа Скарпелини, „римска астрономка, тъй забележителна с трудовете си върху падащите звезди“, на „учената ирландка, мис Агнеса Клерк, на която дължим между другото една прекрасна История на астрономията през XIX век, на „госпожица Ключке в Съвета на Французкото астрономическо дружество, докторка на науките от Парижския факултет, директорка на Бюрото за измерване на звездните клишета при Парижката обсерватория“ и още много други.

Популярното си изложение за гами от началото на XX в. Фламарион обобщава със своята убеденост за съществуването на други светове и безсмъртието на човешката душа: „Както нашата планета представя само една провинция в безкрайността, така и нашето сегашно съществуване е само едно стъпало във вечния живот. Астрономията е, която, давайки ни криле, ни води в светилището на истината“.

Любопитен факт е, че в експозицията на музея на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ е изложен запазеният популярен глобус на Марс от края на XIX в., изработен от астронома Камий Фламарион през 1884 г. и използван като нагледно пособие в университетското преподаване по астрономия във Висшето училище и Университета в София. ■

Глобус на Марс на Фламарион в музея на СУ „Св. Климент Охридски“